

Työttömyysturvan porrastaminen: Työttömät NAIRUn jatkoksi?

Vuoden 2000 budjettikeskustelussa silmiinpistävin teema oli valtiovarainministeriön veronalennusehdotus heinäkuussa (20.7.). Kaikki eivät kuitenkaan ehdotukselle aplodeeranneet. Oppositio, vasemmisto ja monet yleisönosastoon kirjoittaneet katsoivat sen syrjivän pienituloisia ja unohtavan muun muassa eläkeläiset ja työttömät. Veroale kun oli suunnattu vain palkansaajille. Toisaalta lehdistö otti veroalen vastaan riemukkaasti. Laman varjo tuntui taas hiukan hälvenneen.

Valtiovarainministeri Sauli Niinistö esiintyi kirjoituksissa usein suvereenina päivänpolitiikan kapellimestarina. Niinistö höysti veroale-ehdotustaan elokuun alussa (1.8.) ehdottamalla työttömyysturvan porrastamista, jotta saataisiin aikaan työttömiä paremmin töihin kannustava työttömyysturvajärjestelmä. Ansiosidonnaista saisi työttömyysajan alussa nykyistä enemmän, mikä jälkeen se putoaisi nykyistä pienemmäksi. Myöhemmin (9.8.) Niinistö vastasi saamaansa kritiikkiin ja esitti porrastuksen pehmennykseksi ”työttömän tukiseteliä”, jota työttömät voisivat tarjota työnantajille. Seteli kattaisi osan palkasta. Ammattiyhdistysliike tuomitsi porrastuspuheet heti tuoreeltaan. SAK:n osastopäällikkö Pertti Parmanne totesi Niinistön syyllistävän työttömät antaessaan ymmärtää, että tietyt aloja vaivaava työvoimapula joutuisi työttömien työhaluttomuudesta: ”Pitkäaikaistyötöntä kiusaamalla ja leipäjonoon pakottamalla ei Nokialle saada kännykkäinsinöörejä” (HS 1.8.). Julkisen kiistelyn jälkeen asia lähetettiin (11.8.) tutkittavaksi kolmikantapohjaiseen työryhmään. Hallitus ja ay-liike siis olivat jälleen kerran napit vastakkain samasta asiasta kuin jo monta kertaa 90-luvun mittaan. Ensimmäisen kerran työttömyysturvan heikennyksiä vastustettiin ensimmäisenä lamavuonna -91. Tässä mielessä kahakassa ei siis ollut vuonna 2000 mitään uutta. Toisaalta perustelut eivät voineet olla enää aivan samoja. Laman syövereissä työttömyysturvaan puuttumista perusteltiin säästämisen pakolla. Nyt ei ollut mitään pakkoa säästää – vastahan palkansaajille oli luvattu suuria veronalennuksia. Kun ottaa huomioon, että työttömyydestä kärsivien perheiden asema oli laman leikkauksien johdosta heikentynyt, ehdotus tuntui sosiaalipoliittisesti epäoikeudenmukaiselta. Jo veroale oli epäoikeudenmukainen sikäli, ettei kaikkien asemaa parannettu samaa tahtia. Vielä oudommalta tuntui, että joidenkin jo ennestään vaikeassa asemassa olevien ihmisten asemaa vielä

huononnettaisiin keskellä nousuhuuaa.

Työttömyysturvan porrastamista ei perusteltukaan säästöillä eikä jakopoliittisesti, vaan työttömyyden torjunnan nimissä. Porrastajien ajatuskulun mukaan porrastettu työttömyysturva tekee työn hakemisen ja vastaanottamisen kannattavammaksi. Näin lisätään työvoiman tarjontaa, joka puolestaan johtaa työttömyyden supistumiseen. Ajatus tuntuu arveluttavalta. Jos työpaikkoja ei ole, osaaminen on pitkän työttömyyden aikana ruostunut tai työnantaja ei ota työttömää työnhakijaa todesta, ei töitä saa vaikka miten anelisi. Silloin porrastaminen vain lisäisi köyhien määrää.

Tässä artikkelissa kysyn, millaisen kertomuksen journalistit porrastuskeskustelusta rakensivat ja millaisista aineksista. Lisäksi yritän hahmotella tälle kertomukselle vastakertomusta, etsiä niitä aineksia, jotka kenties jäivät pimentoon. Kertomukset kuvaavat ja arvottavat toimintaa. Ne rakentuvat tietyn toimijarakenteen pohjalle: niissä seikkailevat ”konnat”, ”uhrit” ja ”sankarit”. ”Konnat” esittävät pahoja tekoja, ”uhrit” niiden aiheuttamaa kärsimystä ja ”sankarit” hyviä tekoja, joilla pahoihin tekoihin tulee vastata. Konnat, uhrit ja sankarit eivät tule tyhjistä vaan liittyvät kulttuurissa eläviin ajattelutapoihin. Yksi tarinan hahmojen lähde on kansanomaisissa käsityksissä – ”aina tekeville töitä löytyy” tai ”jokainen on oman onnensa seppä”. Kansanomaisen kuvagallerian käyttö sellaisenaan journalismin aineksena ei kuitenkaan ole uskottavaa, vaan haiskahtaa populismilta. Tieteellinen puhe taas kuulostaa uskottavalta, mutta sen merkitys jää usein hämäräksi. Yhdistelemällä sopivasti näitä aineksia saadaan aikaan asiantuntevan rauhoittavalta kuulostavaa puhetta, joka samalla sopii mukavasti lukijoiden arkikäsitteisiin.

Populaarit mielikuvat saamattomista työttömistä ja vastuuttomasta ay-liikkeestä sopivat häkellyttävän hyvin talousteorian kertomuksen ytimenä olevaan kuvaan siitä, millaiset tekijät vaikuttavat rakenteellisen työttömyyden taustalla. Näin syntyy ”kaksiääninen” kertomus, jossa kaikuu yhtäaikaan sekä kansanomainen ”sosiaalipummeja” kohtaan tunnettu epäluulo että tieteellisen rauhoittava asiantuntijapuhe.

Toisaalta, jos taloustieteen kertomusta tutkii tarkemmin, se tuntuu haastavan itse itsensä. Ekonomistit esittävät runsaasti varauksia, lisäyksiä ja kritiikkejä arvioidessaan teorioidensa uskottavuutta. Yritänkin tuoda näitä elementtejä tässä esiin siinä toivossa, että ne tarjoaisivat aineksia kriittiselle journalismille. Lähden etsimään talousretoriikan juurta työttömyyden talousteoriasta. Yritän valaista käydyn keskustelun taustaa esittelemällä joitain keskeisiä vallitsevia käsityksiä ja niiden kritiikkiä. Lähdin liikkeelle tutustumalla Aamulehdessä ja Helsingin Sanomissa elokuun alussa käytyyn sanan-

vaihtoon Niinistön ehdotuksesta. Silta työttömyyden talusteoriaan löytyi näistä teksteistä, sillä ”työttömän tukisetelin” idean kehittäjänä mainittiin Jyväskylän yliopiston kansantaloustieteen professori Jaakko Pehkonen, joka puolestaan viittaa Aamulehden haastattelussa (9.8.) yhteen työn taloustieteen keskeisistä tutkijoista, brittiläiseen Stephen Nickelliin. Kummankin näkemyksiä esitellään vuonna 1998 ilmestyneessä ”Suomalainen työttömyys”-kirjassa, johon on koottu työttömyyden taloustiedettä esitteleviä kirjoituksia (Pohjola, 1998). Taloustieteen kertomuksen olen luonnostellut lähinnä tämän kirjan pohjalta. Lisäksi tein Internet-haun käyttämällä hakusanana ekonomistien avainkäsitettä ”NAIRUa”. Osoittautui, että termi on ollut viime vuosina kiivaankin keskustelun kohteena. Sen vastustajat ovat epäilleet koko käsitettä yhtäältä fiktioksi ja toisaalta vieläpä fiktioksi, johon uskonnolla on vahingollisia seurauksia.

Konnat, sankarit ja uhrin

Työttömyysturvan porrastamisesta käydyn keskustelun populaariin mytologiaan kuuluu kaksi tuttua hahmoa. Ensinnäkin siinä esiintyy myytti, että työttömät ovat laiskoja. Valtiovarainministeri Niinistö ei lehdissä näin väittänyt. Niinistön tulkittiin kuitenkin melko yleisesti antaneen ymmärtää, että työttömyys johtuu juuri työttömien työhaluttomuudesta. Yksi todiste tästä on se, että Niinistöä kommentoineet työttömät tai heidän nimissään yleisönosastoihin kirjoittavat tulkitsevat julkista keskustelua näin joskus suoraan (AL 4.8. ja 10.8.), joskus taas epäsuorasti (esim. HS 7.8.). SAK:n Parmanne syyttää niin ikään Niinistöä työttömien syyllistämisestä. Toisaalta kokoomuksen Pia-Noora Kauppi puolustaa Niinistöä vetoamalla taloustieteen abstraktioiden sijasta juuri tähän arkijärkiseen kuvaan työttömistä: ”Pääkaupunkiseudullakin on yli 30 000 työtöntä työnhakijaa, mutta silti Nurmijärven mansikat homehtuvat puskiin, kun poimijoita ei löydy.” (”Muut lehdet” AL 9.8.).

Toiseksi työttömyysturvakeskustelussa tuntuisi esiintyvän myytti siitä, että ammattiyhdistysliikkeen toiminta on jäykkää ja taloudellisiin realiteetteihin huonosti sopivaa, kun taas hallitus ja varsinkin valtiovarainministeriö edustavat järkevää talousajattelua. Tätäkään harvoin suoraan väitetään, mutta viitetä antaa tapa, jolla näiden toimijoiden vastakkainasetteluista rakennetaan kertomuksia. (ks. kuitenkin AL 5.8., jossa yleisönosaston kirjoittaja moittii Aamulehteä juuri tällaisen kuvan luomisesta). Syntyvässä tarinassa ”jäykkänsuomalaisten” (ay-liike) joukko siis on puolustamassa ”työhaluttomia” (työttömät),

”vastuullisten” (VVM) joukon taas yrittäessä ajaa ”työteliäiden” (kunnon työssäkäyvät kansalaiset) asiaa. Kuvaa voidaan lisätä vielä hillittömästi rahaa tuhlaavat ”jakopoliitikot” ja populismiin turvautuva oppositio.

Löytyykö toimittajien teksteistä sitten tällaista tarinaa? Tarkastelen aluksi Helsingin Sanomien ja Aamulehden elokuun alun pääkirjoituksia, joissa otettiin Niinistön ehdotukseen kantaa. Pääkirjoitukset ovat tarkastelun kohteena siksi, että ne ovat lehtien nopeita, välittömiä kannanottoja tapahtumiin. Näin ollen voisi olettaa, että niissä pyrkivät nousemaan pintaan ne oletukset, joihin kirjoittajat nojautuvat arvioidessaan keskustelun osapuolia. Kursivoinnit ovat minun ja tuovat esiin tapaa, jolla lehdet ilmaisevat omaa näkökulmaansa suhteessa puheen kohteeseen.

Aamulehti kommentoi Niinistön ehdotusta tuoreltaan 1.8. otsikolla ”Radikaali ja konservatiivi keskustelevat”. Pääkirjoituksessa kuvaillaan sananvaihtoa ja todetaan lopuksi: ”Kokoomuslaisesta ministeristä on tullut *ennakkoluuloton yhteiskunnan uudistaja* ja ay-liikkeestä *järkähtämätön vanhojen rakenteiden puolustaja*. Niinistön *radikalismi* ja SAK:n *konservatiivisuus* iskevät vielä yhteen tänä syksynä.” Lehti jatkaa kommentointia (AL 8.8.) otsikolla ”Ay-liike määrää, poliittiset päättäjät tottelevat”. Kirjoittaja pohtii: ”Valtiovaraministerihän *sabaa tavallaan omaa oksaansa lietsomalla ay-liikkeeseen taisteluhenkä*. Konsensuksen rakentaminen olisi valtion talouden kannalta suotavampaa toimintaa tässä tilanteessa ... Toisaalta ay-johtajat asettavat poliittikko Niinistölle ja hänen puolueelleen *kohtuuttomia vaatimuksia*: hehän yrittävät *viedä kokoomukselta oikeuden omiin poliittisiin kannanmäärityksiin* työelämää koskevissa asioissa.” Myös kolmannessa asiaa sivuavassa pääkirjoituksessaan (AL 9.8.) lehti lähestyy aihetta poliittisen pelin vinkkelistä. Nyt analysoidaan Lipposen ja Niinistön suhteita ja ristiriitojen oppositiolle avaimia mahdollisuuksia.

Helsingin Sanomat (10.8.) puolestaan kommentoi esitystä päivää myöhemmin otsikolla ”Niinistö hallitsee täysin poliittista keskustelua”. Kirjoituksessa kiinnittyy huomio ensiksi kohtaan, jossa kuvaillaan vasemmiston reaktiota Niinistön ehdotukseen: ”Vasemmistopoliitikoilta ja SAK:lta *ei mennyt kuin punainen sekunti, kun ne ryhtyivät paheksuamaan ja ampumaan alas* porrastusta. SAK:n osastopäällikkö Pertti Parmanne *leimasi* Niinistön puheet *mätäkuun jutuksi*. Työministeri Tarja Filatov piti työttömyysturvan porrastusta *pelkkänä näpertelynä* työttömyyden torjunnan kannalta.” Kuvailtuaan Niinistön aloitteellisuutta keskustelussa HS palaa työttömyysteemaan. HS toteaa, ettei kyse ole mistään uutispommista, koska asiasta on jo julkisuudessa keskusteltu ja koska se sopii Niinistön aiempiin pyrkimyksiin kehittää toimia,

jotka ”*motivoisivat tai joilla pakotettaisiin* työttömiä hakemaan aktiivisemmin töitä”. HS toteaa myös, ettei ehdotus ole omaperäinen, sillä sen suuntaisia toimia ovat esimerkiksi OECD ja Maailmanpankki jo kauan suosittelleet. Lopuksi HS esittää oman kantansa: ”Niinistön perustelu työttömyysturvan porrastukselle on hyväksyttävä: kun työttömyys ei ole laskenut tähänastisilla toimilla toivotusti, pitää kokeilla jotain uutta ... Olisi sääli, jos Niinistön avaus jäisi vain siirroksi julkisuuspelissä. Kriitikoilta jäi huomaamatta, että Niinistön ja Sailaksen esitykset ovat ehdoiltaan *hyvin kohtuullisia ja inhimillisiä*. Porrastusta sietää tutkia ja pohtia kunnolla.”

Helsingin Sanomatkin palaa asiaan (4.8.) otsikolla ”Vasemmisto sietää kumman hyvin suurtyöttömyyttä”. Lehti esittelee vasemmiston Niinistölle esittämää kritiikkiä, mutta kyselee vasemmiston vaihtoehtoa porrastamiselle. Lehti ironisoi sitä, miten ”vasemmistopuolueet ovat oppineet sietämään kumman hyvin suurtyöttömyyttä sen jälkeen kun ne tulivat hallitukseen ja huomasivat, ettei hallituksen pääresepti, kasvu ja sitä tukeva tulopolitiikka, purekaan työttömyyteen niin kuin olisi pitänyt. Venynyt sietokyky näkyy myös Niinistön ehdotusta koskevassa keskustelussa: vasemmistopuolueet sietävät mieluummin noin 30 miljardia vuodessa maksavaa suurtyöttömyyttä kuin turvautuvat rakenteellisiin uudistuksiin ... Takavuosisikymmeninä ei olisi tullut kuuloonkaan, että vasemmistopuolueet olisivat sietäneet pysyvää suurtyöttömyyttä historiallisen korkealla tasolla pitämättä siitä isoa ääntä.” Lehti huomauttaa, ettei työttömyyden puolitus ehkä koskaan onnistu ilman ”rakenteellisia uudistuksia työmarkkinoilla ja budjettipolitiikassa”. Budjettipolitiikan uudistuksena lehti tuo esiin tuloveronkevennykset, joita se pitää ”uutena avauksena myös työllisyyspolitiikassa”. Tosin niitäkin uhkaa se, että ”jotkut muut vasemmistoministerit [kuin Lipponen -MR] ja -poliitikot sekä ay-johdajat *jurputtavat* niitä vastaan”.

Molemmat lehdet myötäilevät siis Niinistöä pääkirjoituksissaan, Hesari selvemmin, Aamulehti ehkä pikemminkin ironiaa viljellen. Hesari tukee selvästi Niinistön ehdotusta, Aamulehti kommentoi pikemminkin valtablokkien välistä vallan ja roolien jakoa. Keskittyessään poliittisen kamppailun draamaan lehdet samalla sivuuttavat kysymyksen siitä, miten porrastus vaikuttaisi työttömän asemaan.

Toisaalta esimerkiksi Ilta-Sanomat (”Muut lehdet” HS 3.8.) näyttää reagoivan keskusteluun pääkirjoituksessaan korostetun sosiaalipoliittisesti. Myös Helsingin Sanomissa ja Aamulehdessä asetelma käy monimutkaisemmaksi kun otetaan huomioon koko käyty keskustelu. Suurin osa siitä koostuu jutuista, jotka voi nopeasti katsoen tulkita ”toteaviksi” jutuiksi eli toimittajat ei-

vät niissä juuri pelaa ”epäilyveliä” haastateltaviaan vastaan. Niinpä kiistan osapuolet saavat tuoda kantansa esiin ilman, että ketään ainakaan kovin näkyvästi horjutetaan. Epäilyvelin pelaamiseksi voi sen sijaan tulkita joitakin juttuja, joissa toimitus on enemmän tai vähemmän näkyvästi aktiivinen ja joissa painotukset ovat porrastusehdotukselle epäsuotuisat. Molemmat lehdet muun muassa antavat Palkansaajien tutkimuslaitoksen johtajalle Reija Liljalle tilaisuuden perustella Niinistöä vastustavaa näkemystä. Erityisesti Aamulehti antaa Niinistön kriitikoille runsaasti tilaa yleisönosastossaan. Kädenojennuksena työttömille voidaan pitää AL:n juttua, jossa työttömien yhdistyksen edustajat saavat kommentoida Niinistön työttömän tukiseteli -ehdotusta. (AL 9.8.). HS (7.8.) puolestaan muun muassa nostaa porrastussuunnitelman sosiaaliset seuraukset esiin eläkeläisten ja työttömien asemaa kartoittavassa jutussa. Juttu päättyy kommenttiin, jossa puhujana näyttäisi olevan toimittaja: ”... ansiosidonnaisen uudistus sysäisi väkeä lisää köyhyysrajan alapuolelle. Ministeriö on kovaa vauhtia luomassa amerikkalaistyylistä köyhyysongelmaa hyvinvointivaltioon. Vai pitäisikö sanoa entiseen hyvinvointivaltioon?”

Työttömän kaksoissidos

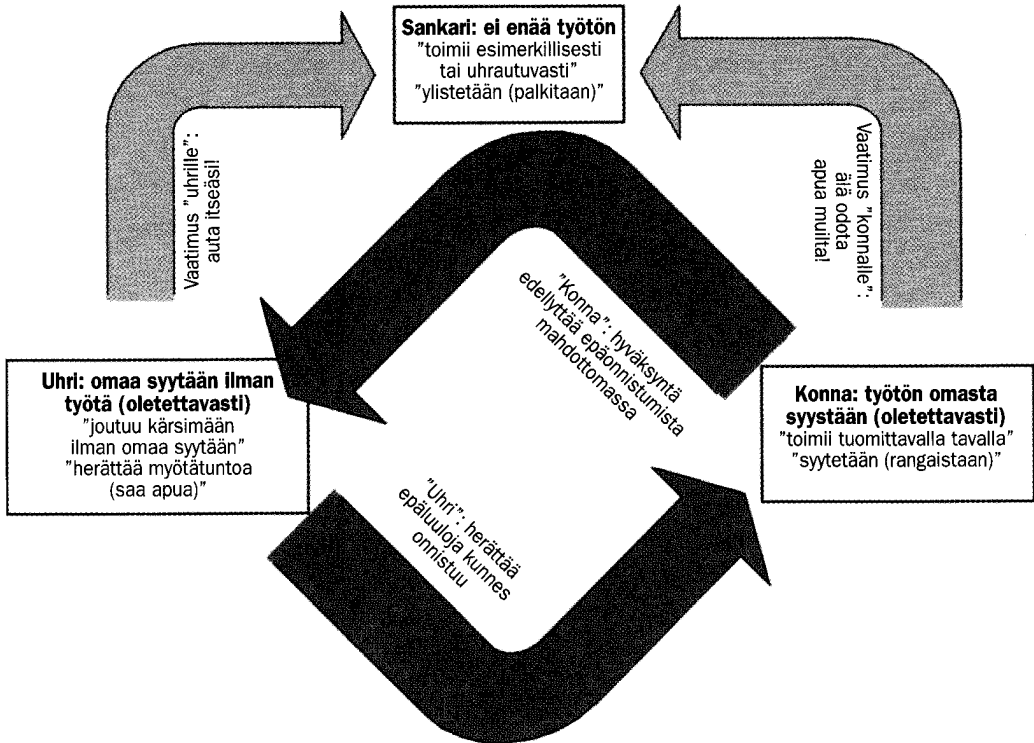
Työvoima- ja sosiaalipoliittisia tarinoita voi tyyppitellä monella tapaa. Journalismissa näyttäisi olevan tapana rakentaa niitä karkeasti kuvatun neljänlaisia. Ehkä tyyppillisimmässä *sosiaalitarinassa* joku puhuu tarpeessa olevien ryhmien puolesta muille. Laman aikana taas yleistyi eräänlainen *kriisitarina*, jota luonnehtii ”välttämättömyyspuhe”. Välttämättömyyspuhe liittyy kertomuksiin, joissa kansalaisten asemaan tehtäviä muutoksia perustellaan ”ylhäältä päin” ja ”ulkopuolelta tulevalla pakolla”, ei näiden kansalaisten tarpeiden pohjalta. Näissä tarinoissa vedottiin kuitenkin tyyppillisesti kaikkiin asianosaisiin – kaikkia suomalaisia kutsuttiin mukaan ”lamatalkoisiin” ja ”yhteiskuntasopimuksiin”.

Toisenlaiseksi journalismin katse muuttuu, kun se kohdistuu johonkin tiettyyn erityisryhmään, jonka toimintaa halutaan erityisesti kontrolloida, usein myös moralisoida. Edelleen kontrollin tavoitteet tulevat kontrolloitavien ryhmän ulkopuolelta, mutta vaatimukset ja moralisointi kohdistuvat vain kyseiseen ryhmään, ei kaikkiin kansalaisiin. Tällaisessa *moralistisessa kontrollitarinassa* ”Me” kerromme nyt, mitä ”Niiden/Niille” pitäisi tehdä. Vaarana on, että moralisointi on poliittisesti tarkoituksenmukaista, valikoivaa ja epäreilua kun se kohdistuu heikoilla oleviin. Esimerkki kirjoittelusta, jossa

tällainen ongelma tulee hyvin esiin, on 90-luvun sosiaaliturvan väärinkäytöön liittyvä mediapaniikki. Talouspoliittinen kannustavuuspuhe voidaan mielestäni tietyin varauksin laskea samaan luokkaan, ainakin silloin kun kannustavuuspuhe irrotetaan taloustieteellisestä keskustelusta ja tuodaan päivänpolitiikkaan. Jos kerran työttömyys johtuu liian hyvästä työttömyyskorvauksesta, istuu väki siis kotona siksi, että työ ei maita. Tähän kuuluu kaikuna vastaus: ken ei työtä tee, sen ei syömänkään pidä. Tällaisen puheen herättämistä vastareaktioista voi päätellä ainakin jotain lukemalla kansalaisten kommentteja yleisönosastoista.

Niinistön ehdotuksen saamasta yleisönosastopalautteesta löytyy muun muassa seuraavanlaisia puolia. Kannustavuuspuhe tuntuisi sen mukaan ensinnäkin olevan kahdella korvalla *kuuroa työttömien omien kokemusten kannalta*. Se on muiden puhetta työttömistä, ja palvelee muiden kuin työttömien tarkoitusperiä: ”esitys ... on johdonmukaista jatkoa suurituloisten avainryhmien veroeduille ...” (HS 7.8.). Siinä kaikuvat työttömiä kohtaan tunnetut populaarit ennakkoluulot, toisaalta siinä näkyy poliitikkojen ja ekonomistien abstrakti tapa ohittaa yksilöiden kokemukset ja keskittyä teoreettisiin malleihin ja tilastoihin: ”... tule sieltä rahapalatsin tornin tammipöydän takaa tänne maan tasolle tavallisen ihmisen housuihin edes yhdeksi päiväksi” (AL 10.8.). Toiseksi kannustavuuspuhe nähtävästi voidaan tulkita *vaativaksi, jopa hyökkääväksi*: tällöin sen tulkitaan antavan ymmärtää, että työttömyys on tahallista: ”Valtiovarainministeri antaa toimillaan sen käsityksen, että pitkäaikaistyöttömyys on työttömän työnhakijan omaa syytä” (AL 10.8.); ”Hallitus on ottanut median avukseen työttömien syyllistämiseksi ... Hallitus julisti työttömät nykyisen ’kurjuuden’ aiheuttajiksi” (AL 4.8.).

Kolmanneksi työttömät ja heidän puolustajansa näyttävät vetoavan siihen, että *esitetty vaatimus on mahdottomia*. Mahdottomien vaatimusten kohteeksi joutuminen asettaa työttömät asemaan, joka muistuttaa niin sanottua kaksoissidosta (ks. Hellsten & Renvall 1997, vrt. kuva). Kaksoissidos tarkoittaa kahta toisensa kumoavaa ja siksi yhdessä mahdotonta käskyä, joiden rikkomisesta kuitenkin seuraa jonkinlainen ”rangaistus”. Sille on lisäksi ominaista se, että viesti on luettava ”rivien välistä”. Työttömän kaksoissidoksen voisi tiivistää esimerkiksi seuraaviksi kahdeksi toisensa kumoavaksi käskyksi: 1) Ellet hae töitä, olet ”laiska”; 2) Jos yhä haet töitä, et siis vielä ole hakenut tarpeeksi aktiivisesti, vaan olet ”laiska”. Mikään, mikä on mahdollista, ei siis riitä – kaikki, mikä on mahdollista, herättää taas aina vain uusia epäluuloja. Tätä käskyparia ei sellaisenaan löydy kannustavuuspuheesta, mutta sen jäljet näkyvät kannustavuuspuheen kohteiden vastauksissa. Ainoa tapa päästä irti kak-

soissidoksesta olisi saada työpaikka, mikä taas on monelle mahdotonta: "Työnantajien pitäisi nyky-Suomessa saada työntekijänsä valmiissa lahjapaketissa kultaisin koristenuhoin tarvittavan ammattikoulutuksen suorittaneena." (AL 10.8.). Julkinen keskustelu puolestaan kiertää kehää, jossa vastaajat yrittävät paeta kaksoissidoksen tarjoamasta "konnan" roolista heille tarjolla olevaan "uhrin" rooliin, mutta heidän vastustajansa vaativat heitä asettumaan heille tavoittamattomaan "sankarin" rooliin, mikä uhkaa kaiken aikaa suistaa heidät takaisin "konnan" rooliinsa: "Eläkeläiset ovat eläkkeensä ansainneet", oli koko kansan yhteinen ajatus, kunnes mediassa alkoi yleinen eläkeläisten parjaus ... Eläkeläiset kävivät monta kertaa vuodessa etelässä, eläkeläiset tekivät sitä, tekivät tätä, olivat yhtäkkiä yhteiskunnan syöpäläisiä, hyvinvoinnin nakertajia ... vuodessa yleinen mielipide oli käännetty ... Nyt on alkanut sama mediamyllytys työttömien suhteen." (AL 4.8.). Yhdessä kirjoituksessa ollaan kuitenkin myös sitä mieltä, että pitkä ansiosidonnainen pitää kiinni mennessä ja estää sen hyväksymistä, ettei entisenlaiseen elämään välttämättä ole paluuta (HS 10.8.).

Puhe taloudellisista kannustimista on tuttua, mutta kovinkaan paljon ei ole pohdittu sitä, millaisia vaikutuksia itse puheella on. Sosiaalisten ongelmien on väitetty joskus kärjistyvän ihmisiin kohdistuvien kontrollitoimien ja julkisen paheksunnan vaikutuksesta (idean on muotoillut Lemert 1951, 75 – 78). Voisi kysyä, miten kannustavaa julkinen keskustelu ja politiikka on, jos se mielletään mahdottomien vaatimusten esittämiseksi. Muutaman yleisönosastokirjoituksen perusteella ei tosin voi osoittaa muuta kuin, että tällainen tulkinta porrastusesityksestä on ainakin mahdollinen.

On kuviteltavissa myös neljäs tarinatyyppi – tarina, jossa kansalaiset ryhtyvät itse käymään ”julkisona” keskustelua siitä, miten eri ryhmien väliset suhteet pitäisi ymmärtää ja järjestää. Myös porrastusehdotuksesta kehkeytyi suhteellisen moniääninen tarina. Eri näkemykset ja osapuolet saivat palstatilaa. Toisaalta kyse ei ole siitäkään, että ”kansan tahdon” annettaisiin muodostua vapaasti julkisessa keskustelussa. Näkemysten yhteentörmäys valottaa työttömien hankalaa asemaa, mutta keskustelu katkeaa ainakin toistaiseksi, kun asia siirretään työryhmän valmisteltavaksi ja myöhemmin ainakin toistaiseksi haudataan.

Journalistien rooli tällaisen yhteentörmäyksen esittäjinä on kiinnostava. Yhtäältä lehdet ottavat pääkirjoituksissaan suoraan kantaa itse kysymykseen porrastamisesta. Toisaalta lehdet esittävät uutisvalinnoissaan mallin siitä, miten porrastamisesta olisi keskusteltava julkisuudessa. Keskeiset instituutiot pääsevät esittämään kantansa, varsinainen keskustelu käydään niiden kesken suljettujen ovien takana. Keskustelun moniäänisyys pehmentää pääkirjoitusten välillä terävääkin linjanvetoa, mutta epävarmaksi jää pääkirjoitusten linjan vaikutus uutisvalintoihin. Porrastuspulma hoidetaan rutiinilla pois päiväjärjestyksestä. Joitain eroja lehtien välilläkin löytyy: Aamulehdessä keskustelu yleisönosastossa näyttäisi tutkittuna aikana (1. – 11.8.) olevan vilkkaampaa ja siihen ottavat osaa myös paikalliset kansanedustajat. Lisäksi Työttömien yhteistoimintajärjestön edustajat pääsevät julkisuuteen.

Toimisiko porrastaminen?

Ehdotus työttömyysturvan porrastamiseksi ei ehkä ollut kovin dramaattinen. Siitä syntyneellä kiistalla on kuitenkin periaatteellista syvyyttä. Kyse on työpolitiikan linjavalinnoista, muutosten suunta on tässä mielessä kiinnostavampi kysymys kuin yksittäisten muutosten suuruus.

Työvoima- ja sosiaalipolitiikkaa voidaan yleisesti perustella kolmelta kantil-

ta: taloudellisesti, poliittisesti ja sosiaalisesti (esim. Raunio 1995). Talousperustelu keskittyy tarkastelemaan järjestelmien taloudellisia vaikutuksia, poliittinen poliittisia seurauksia. Sosiaalinen perustelu ei ole samalla tapaa välineellinen, se tarkastelee järjestelmien vaikutuksia moraalisen hyväksyttävyyden taustaa vasten. Toisaalta poliittinen ja taloudellinen perustelu kytkeytyvät moraaliseen. Jos yhteiskunta koetaan epäoikeudenmukaiseksi, se ei ehkä ole poliittisesti vakaa. Epäoikeudenmukaisuuden taloudelliset seuraukset taas ovat kiistanalaisemmat. Väitetään, että muun muassa suuret erot tuloissa ja kulutushäilyisyyksissä voivat kannustaa ihmisiä aktiivisuuteen ja yritteliäisyyteen, koska ne avaavat näköaloja selvästi parempaan elämään taloudellisen toimeliaisuuden kautta ja toisaalta pakottavat kunkin ottamaan itse vastuun omasta menestyksestään. Yhtä hyvin voisi kuitenkin myös väittää esimerkiksi, että kovin suuri eriarvoisuus luo tosiasiaa näköalattomuutta ja sitä kautta toivottomuutta ja passiivisuutta. Se kannustaa esimerkiksi rikollisuuteen ja luo poliittista levottomuutta, joka vuorostaan on taloudellisestikin haitallista.

Journalistinen perusviisaus on, että ennen kuin uskoo *mitä* sanotaan pitää kysyä *kuka* sanoo ja *miksi*? Niinistön ehdotuksen saamaa julkisuutta arvioitaessa pitäisi siis kysyä, miten ehdotusta perustellaan ja kenen intressit sen taustalta löytyvät.

Mutta kuka valtiovarainministeri Niinistö oikein on? Kenen äänellä hän ja häntä myötäilevät pääkirjoitusten kirjoittajat puhuvat? Yhtäältä hän edustaa porvarillista puoluetta, kokoomusta. Siten häneltä voi odottaa varakkaiden asiaa ajavaa puhetta. Tässä roolissa hän esiintyykin poliittisten kiistakumppaniensa puheissa. Toisaalta hän edustaa maan hallitusta, joten häneltä voi odottaa ahtaiden puolue-etujen yläpuolelle nousevaa näkökulmaa. Hänen voi odottaa ajavan koko Suomen etua. Tämä rooli tuntuu olevan lähempänä sitä, jossa pääkirjoitusten kirjoittajat Niinistön esittävät. Kolmanneksi täytyy vielä kysyä, missä muotoillaan Suomen toimintamahdollisuudet maailmantaloudessa.

On mahdotonta tietää varmasti, mikä näistä Niinistöistä meille puhuu, puhuvatko kaikki vai puhuuko kenties vielä jokin muu Niinistö. Epävarmaa on sekin, oliko Niinistön ehdotuksen tarkoituksena todellakin työttömyysturvan porrastaminen vai oliko esitys taktikointia, jolloin koko kysymyksen luonne muuttuisi. Oli miten oli, Niinistön ehdotus on uskottava vain jos on niin, että se ei hyödytä pelkästään kokoomuslaisia vaan on myös koko kansantalouden kannalta hyödyksi. Argumenttinsa ja vakuuttavuutensa esitys taas lainaa taloustieteeltä, jolla on tietty käsitys työttömyyden syistä ja sen korjaamisesta. On siis kiinnostavaa tutkia, mihin oletuksiin esityksen uskottavuus oikein perustuu.

Seuraavassa kuvaan lyhyesti tätä työttömyyden selitysmallia ja sen yhteyttä julkisessa keskustelussa yhä uudelleen toistuvaan asetelmaan työttömät ja ay-liike vastaan hallitus. Kysyn, oikeuttaako taloustiede pääkirjoituksissa käytetyn kertomuksen radikaalista uudistajasta Niinistöstä ja konservatiivisesta jarruttajasta ay-liikkeestä, jota molemmat lehdet rakentelevat. Kertomus on tietenkin oikeutettu, jos Niinistön, OECD:n ja IMF:n politiikka on siinä määrin uskottavaa, että sitä kannattaa kokeilla, kuten erityisesti HS haluaa uskoa. Siitäkin huolimatta siis, että talouspoliittisten kokeilujen hinta on kallein mahdollinen – niissähän ei polteta rahaa vaan perheitä ja ihmisiä, mikä makrotalouden käsitteistä rakennetuista sofistikoituista tarinoista helposti unohuu. Tämän kysymyksen ehdotuksen uskottavuudesta voi jakaa kahteen puoleen. Yhtäältä kyse on siitä, työllistäisikö työttömyysturvan porrastaminen.

Toisaalta on kyse siitä, millaiseen talouspolitiikan kokonaisuuteen Niinistön ehdotus tuntuisi liittyvän, ja onko tämä kokonaisuus työttömyyden hoidon kannalta paras mahdollinen.

Koistinen (1999) on koonnut yhteen taloustieteen työttömyysteorioiden suuntauksia. Vuosisadan alun klassinen taloustiede ajatteli melko suoraviivaisesti, että työttömyyden syynä ovat liian korkeat palkkavaatimukset. ”Konnia” ovat siis työttömät, jotka eivät laske palkkavaatimuksiaan sellaiselle tasolle, että firmojen kannattaisi heidät palkata. Tämä ajattelutapa näkyi myös keinoisissa, joilla työttömyyttä käytännössä ryhdyttiin torjumaan – ne eivät aina olleet niiden kohteiden mielestä hyväksyttäviä. Matti Sihto (1994, 53 - 59) esimerkiksi kertoo, että ruotsalainen työvoimakomissio vaati 30-luvulla hätäaputoihin pyrkiviä ottamaan vastaan lakonalaista työtä, töitä teetettiin normaalia pienemmällä palkalla, eikä työn sisältö saanut olla ”tärkeää”, jotta työt eivät olisi vääristäneet markkinamekanismin toimintaa.

Keynesiläinen selitys puolestaan oli, että työttömyys johtuu suhdanteista – huonona aikana ei tuotteilla ole kysyntää, joten työväkeä ei kannata palkata. Valtion tulikin lisätä elvytystoimilla kysyntää, jotta talouden pyörät saataisiin pyörimään. Kun klassinen taloustiede siis katsoi työttömyyden olevan joko vapaaehtoista tai tilapäistä, keynesiläinen ajattelu katsoi sen olevan tahatonta ja usein pitkäaikaista – ja puhdisti samalla työttömien maineen. (Koistinen 1999.)

Klassisen taloustieteen perinnettä jatkoi myöhemmin mikrotalousteoria, jonka edustaja Milton Friedman toi työttömyysteoriaan ”luonnollisen työttömyysasteen” käsitteen. Sen avulla suhdannetyöttömyys ja rakenteellinen työttömyys voidaan erottaa toisistaan. Mikrotalousteorian mukaan vain osa työttömyydestä johtuu keynesiläisittäin suhdanteista, loppu johtuu työmarkkinoiden rakenteista, ja niiden tuottaman työttömyyden korjaamiseen suhdannepoliittiset elvytystoimet eivät pitkällä tähtäimellä pure.

Taloustieteellinen rakenteellisen työttömyyden selitysmalli (ks. Pohjola 1998) lähtee ensinnäkin ajatuksesta, että työttömyys heilahtelee tietyn tasapainoaseman molemmin puolin. Nousukaudella kysynnän vahvasta kasvusta johtuva työvoiman kysynnän kasvu johtaa palkkojen nousuun, inflaatioon ja lopulta kilpailukyvyyn heiketessä laskukauteen ja työttömyyden kasvuun. Työttömyys taas alentaa palkkapaineita, inflaatio pysähtyy ja kilpailukyky paranee, mikä puolestaan johtaa taas työttömyyden laskuun, uuteen kasvuun ja niin edelleen. Näin inflaatio ja työttömyys tasapainottavat toisiaan. Talous pyrkii siis asettumaan aina tasapainoon sellaiseen tilaan, jossa työttömyys ei aiheuta inflaatiopaineita. Tätä tasapainotilaa kutsutaan ”luonnolliseksi työttömyysas-

teeksi” tai NAIRUksi (non-accelerating inflation rate of unemployment). Suhdannetyöttömyydelle on tyypillistä vaihtelu talouden vaihteluiden mukaisesti ja pyrkimys asettua pitkällä aikavälillä tasapainoon NAIRU-tasolle.

Myös NAIRU, ”luonnollinen työttömyysaste”, voi kuitenkin muuttua. Taloustiede onkin eritellyt sen muutoksiin liittyviä tekijöitä. Lähtökohtana on, etteivät työmarkkinat toimi täydellisen kilpailun periaatteen mukaisesti, jolloin siis palkka määrittäisi työn markkina-arvon mukaisesti ja työttömyys olisi tahallista tai tilapäistä. Sen sijaan palkka asettuu eurooppalaisissa korkean järjestäytymisasteen oloissa ennen kaikkea ammattiyhdistysliikkeen ja työnantajien välisissä neuvotteluissa. Epäluulo siis kohdistuu – ainakin teoriassa – yksittäisten työttömien sijasta ammattiyhdistysliikkeeseen ja sen edustamiin työntekijöihin – ”insidereihin”. Olennaista on, että kuten klassisessa mallissa myös tasapainotyöttömyyden mallissa erityisesti rakennetyöttömyyttä pitäisi hoitaa pyrkimällä kohti työmarkkinoita, joilla vallitsee täydellinen kilpailu. Kilpailun esteet, jäykkyydet, olisi poistettava.

”Luonnolliseen työttömyysasteeseen” voivat vaikuttaa palkan ja työttömyyskorvausten ero, eli niin sanottu korvaussuhde; verokiila; työehdot ja irtisanomissuoja; liittojen neuvotteluasema, joka riippuu muun muassa työväestön järjestäytymisasteesta; palkkatavoitteiden suhde työn tuottavuuteen; hintajoustavuus sekä kilpailu ja reaalikorkotasoa (Pehkonen 1998, 74). Varsin monet keinot, joilla työntekijöiden asemaa ja kansalaisten sosiaalista turvallisuutta on perinteisesti yritetty kohentaa, tuntuvat siis nostavan ”luonnollista työttömyysastetta”.

Useissa maissa työntekijöiden korkean järjestäytymisasteen ja hyvän työttömyysturvan sekä toisaalta korkean työttömyysasteen välillä on todellakin korrelaatio – jos työttömyysturva tai järjestäytymisaste on korkea, työttömyys on usein korkea ja päinvastoin. Mutta korrelaatio ei toisaalta takaa, että näiden asioiden välillä olisi syy-seuraus -suhde – yhtä vähän kuin haikaroiden ja vauvojen yhtäaikainen väheneminen teollisuusmaissa todistaisi, että haikarat todella tuovat vauvat. On myös maita, kuten Pohjoismaat ennen 90-luvun loppua, joissa mainittua korrelaatiota ei esiinny. Taloustieteilijät ovat tästä hyvin tietoisia, ja lisäävät kirjoituksiinsa näihin syy-yhteyksiin liittyviä *varauksia* ja *lisäyksiä*, jotka pelastaisivat teorian näiltä poikkeuksilta.

Jos varaukset ja lisäykset otetaan huomioon, pääkirjoitusten konna/sankari-malli ei enää vaikuta niin uskottavalta kuin se talousteorian peruskuvion mukaan tuntuisi.

Korkean työttömyyskorvauksen ”vaara” piilee teorian mukaan ensinnäkin siinä, että ammattiliittojen palkkavaatimukset riippuvat työttömyyskorvauk-

sen ja saatavilla olevan palkan välisestä erosta. Jos korvaus on kovin lähellä saatavissa olevaa palkkaa, ollaan kannustinloukussa, ja liitoille tulisi oletta- muksen mukaan paineita vaatia korotuksia. *Varauksena* todetaan kuitenkin, ettei tämä pidä ainakaan yhtä vahvasti paikkaansa, jos liitot tulkitsevat kor- vausten maksamiseen kerätyt verot vakuutusturvaan siirretyksi palkaksi. (Peh- konen 1998, 66.) Ay-liikkeen halu puolustaa (ainakin ansiosidonnaista) työt- tömyysturvaa kaiketi viittaisi juuri tähän. Lisäksi Kiander toteaa, että korkea työttömyysturva muodostaa monien mielestä kannustinongelman. Ongelmal- lista onkin erityisesti työttömyyden keston piteneminen työttömyysturvan ta- kia. Toisaalta leikkauksia ei kuitenkaan pidä tehdä ellei töitä ole tarjolla. (Kiander 1998, 279.) Suomalaiset tutkijat päätyvätkin esittämään työttö- myyskorvauksen laskemista ja lyhentämistä, mutta sillä *varauksella*, että kor- vauksilta putoaville pitäisi sitten osoittaa työtä tai koulutusta. Muuten puto- ajat putoaisivat pois työvoimasta, ja työvoiman tarjonta vähenisi, mikä ajatus- mallin mukaan johtaisi taas palkkapaineisiin. (Kiander ym. 1998, 442.)

Erityisesti kannustimista puhuminen kantaa mukanaan klassisen talous- tieteen perintöä, ajatusta työttömyyden tahallisuudesta. Kannustinloukkutut- kimus on kuitenkin osoittanut, että myös kannustinloukuissa olevat ottavat vastaan töitä vaikka tulot eivät kasvaisikaan. Esimerkiksi yksinhuoltajat, jotka Suomessa ovat kannustinloukussa, työllistyvät täällä paremmin kuin muualla. Työttömyys koetaan niin kurjaksi olotilaksi, että siitä halutaan yleensä pois (Kiander 1998b, 258, 259). Ajatus katalasta, laskelmoivasta sosiaalisuunnitte- lijasta *työttömiä luonnehtivana yleisenä tyyppinä* on todennäköisesti myytti.

Pohjoismaat ovat sopineet huonosti taloustieteelliseen työttömyysteoriaan – huolimatta korkeasta järjestäytymisasteesta ja sitovista sopimuksista työttö- myys pysyi 90-luvun lamaan asti alhaalla. 90-luvun kriisiin liittyvä työttö- myys taas johtui selvästi talouden ulkoisista ”shokeista”, ei niinkään sisäisistä jäykkyyksistä. Taloustiede onkin selittänyt Pohjoismaisten mallien toimintaa tekemällä kaksi *lisäystä* – vedotaan yhtäältä ay-liikkeen maltillisuuteen ja toi- saalta aktiiviseen työvoimapolitiikkaan, jolla on voitu kompensoida työttö- myysturvan vaikutus. Layard ym. (1991) katsovat, että maltilliset, keskitetyt neuvottelevat liitot eivät toiminnallaan nosta tasapainotyöttömyyttä. Suoma- laiset tutkijat jopa varoittavat keskitetyn sopimusjärjestelmän purkamisesta, joka on johtanut hankaluuksiin muun muassa Ruotsissa (Kiander ym. 1998). Ajatus röyhkeästi ja yhteisestä edusta piittaamatta palkankorotuksia ajavasta ammattiyhdistysliikkeestä näyttäisi tutkimuksen valossa olevan sekin, *ay-lii- kettä luonnehtivana yleisenä tyyppinä* ja ainakin Pohjoismaiden oloissa myytti. Uskoa työvoimapolitiisiin toimiin horjuttaa sen sijaan se, että ne ovat olleet

90-luvulla melko tehottomia. (esim. Työministeriön työllisyyskertomus vuodelta 1999, 61; Aho, Halme & Nätti 1999.)

Korkean verotuksen katsotaan senkin lisäävän työttömyyttä. Sosiaaliturvamaksut nostavat työvoimakustannuksia ja estävät siten uuden väen palkkaamista. Toisaalta kova veroaste kannustaa vaatimaan lisää palkkaa. Tässäkin suhteessa tutkijat ovat varauksellisia. Voisi myös kysyä, eikö tarve hankkia palveluita yksityiseltä sektorilta voi aiheuttaa aivan samanlaisia palkkapaineita kuin niiden tuottaminen verotuksen kautta julkisella sektorilla, jos otetaan huomioon, että kustannusero ei ole huomattava. Tutkimusten mukaanhan hyvinvointimenojen osuus BKT:sta oli samaa luokkaa Ruotsissa (41 prosenttia) ja Yhdysvalloissa (39 prosenttia), vaikka rahoitustapa on eri ja eroa on siinä, kuka palveluja saa ja kuka ei (Julkunen 2000). Onko siis idea valtion kasvusta työttömyyden kasvattajana sekään hyväksyttävissä *ilman varauksia*?

Itsekritiikissään Kiander, Pehkonen ja Pohjola (1998, 435) nostavat pöydälle ongelman, joka nousi esiin myös omassa luennassani. Taloustiede tarttuu työttömyyttä selittäessään kysymykseen työvoiman *tarjonnasta*. Ajatus näyttäisi olevan se, että kilpailukykyinen tarjonta synnyttää kuin itsestään sitä vastaavan kysynnän. Niinpä taloustiede selittää työttömyyttä lähtien melkein pelkästään työvoiman tarjonnan edistämisestä. Tämän retorisen *peruskuvion* taloustieteilijät sitten ympäröivät *varauksilla* ja *lisäyksillä*, joiden avulla se saadaan sopimaan yhteen tilastofaktojen kanssa. Kaiken aikaa kuitenkin vältelee sitä mahdollisuutta, että olisi jokin kokonaan toinen *peruskuvio*, josta käsin voitaisiin rakentaa aivan vastaava asetelma. Tätä toista kuviota olisi luontevaa etsiä esimerkiksi juuri siitä tavasta, jolla työvoiman *kysyntä* muodostuu. Ehkä rakenteellinen työttömyys johtuisikin ”jäykkyyksistä” kysynnän muodostumisessa pikemmin kuin tarjonnan syntymisessä tai sen ohella? Tähän viittaa muun muassa se, että työpaikkoja ei ole syntynyt, vaikka työn tuottavuus on maassa noussut palkkoja nopeammin ja vaikka yritysten voitot ovat olleet huomattavia. Yhtäältä teollisuus on investoinut koneisiin ja ulkomaille, toisaalta yrittäjyys ei ole riittänyt uusien työpaikkojen nopeaan luomiseen.

Onko NAIRUa olemassa?

Jotkut taloustieteilijät ovat käyneet NAIRUn kimppuun kysynnän elvyttämistä painottavasta keynesiläisestä näkökulmasta. Erityisesti Yhdysvalloissa NAIRU-teoria on joutunut vaikeuksiin, koska ennustettua inflaatiota ei ole syntynyt, vaikka työttömyys on painunut alle oletetun NAIRU-tason. Business

Week -lehden mukaan (25.9.) vain 39 prosenttia USA:n ekonomisteista piti NAIRU-käsitettä hyödyllisenä, 40 prosentin katsoessa sen hyötyjen olevan ”hyvin rajoitetut” ja 17 prosentin pitäessä sitä kokonaan hyödyttömänä. NAIRU-lyhenteellekin on keksitty uusi merkitys: ”Nothing About Inflation is Related to Unemployment”.

Kiukku NAIRUa kohtaan johtuu erityisesti epäilystä, että NAIRUun luottanut talouspoliittinen johto on pitänyt keinotekoisesti yllä työttömyyttä pelätessään inflaatiota. J. K. Galbraithin (1997) mukaan NAIRU on edesauttanut konservatiivista politiikkaa, ennen kaikkea se on harannut täystyöllisyyden ideaa vastaan. Selitys on seuraavanlainen. Ensinnäkin NAIRUn arvioiminen on vaikeaa, ja Galbraithin mukaan se onkin jouduttu yleensä määrittelemään sen mukaan, näyttävätkö aiemmin oletetusta NAIRU-tasosta johdetut inflaatioennusteet pitävän kutinsa vai eivät. Esimerkiksi USA:n oletettu NAIRU oli arvioitu 6 prosenttiin 90-luvun laman jälkeen. Siitä arviot lähtivät laskuun, lähinnä siksi, että työttömyys laski alle 6 prosentin eikä inflaatiota kuitenkaan ilmennyt kuten olisi pitänyt – ”liian alhaisen” työttömyydenhän olisi teorian mukaan pitänyt nostaa inflaatiota. Selitys: NAIRU olikin alempana kuin oli luultu. Mutta tämä on kehäpäätelmä – työttömyyden/inflaation kehitystä selitetään NAIRUlla, jota kuitenkin taas selitetään työttömyyden/inflaation kehityksellä.

Ylipäänsä NAIRU on siis seurailut työttömyysastetta ja aina vähän jäljessä. Tällä seurailulla on Galbraithin mukaan seuraavanlaiset seuraukset talouspolitiikassa: jos NAIRU seuraa työttömyysastetta ylös työttömyyden noustessa, NAIRU estää taloutta ja työllisyyttä elvyttävän politiikan, koska alkaa näyttää siltä, että aina korkeampaa ja korkeampaa työttömyyttä ”tarvitaan” jotta inflaatio ei alkaisi riehua. Jos NAIRU taas seuraa työttömyysastetta alas, mutta jälkijättöisesti, se haraa – jälleen inflaation pelossa - kasvua tukevaa politiikkaa vastaan, koska kulloinenkin oletettu NAIRU on aina arvioitu jonkin aikaisemman, nykyistä korkeamman työttömyysasteen pohjalta. Lamassa siis ei uskalleta elvyttää, koska työttömyyden putoaminen oletetun NAIRUn alapuolelle saisi aikaan inflaatiokierteen – toisaalta nousukauden aikana ei uskalleta pyrkiä täystyöllisyyteen samasta syystä. Siten NAIRU-usko ylläpitäisi turhaan työttömyyttä.

NAIRU-teorian luoma asetelma näkyy myös suomalaisekonomistien suosituksissa. Esimerkiksi Kiander & al. (1998, 441) ehdottavat työttömyyden alentamiseksi elvytystä vain NAIRU-rajalle asti, eli kahdeksaan prosenttiin. Kasvua voidaan tukea tuohon rajaan asti ilman pelkoa inflaatiosta. Mutta jos työttömyys menee NAIRUn alle, ollaan tämän ajattelutavan mukaan heikoil-

la jäällä. Mutta entä jos otetaan vakavasti Galbraithin kritiikki ja oletetaan, että kahdeksan prosentin raja on ehkä vain fiktio? Galbraithin neuvo on, että inflaatioon on syytä reagoida vasta kun se osoittaa selviä merkkejä noususta. Väitettään hän tukee yrittämällä osoittaa historiallisen aineiston avulla, että inflaatio etenee harvoin itseään vahvistavan kierteen tapaan ja yleensä hitaasti, että se harvoin johtuu palkoista, että tällöinkin palkat nostavat sitä vain hitaasti ja että nopeasti kiihtyvän kierteen ovat yleensä panneet liikkeelle ulkoiset kriisit kuten öljykriisi tai sodat. Näin ei olisi mitään syytä ryhtyä hillitsemään kasvua ja pysäyttämään työllisyyden paranemista pelkkään NAIRUun vedoten.

NAIRUa on yritetty käyttää myös Euroopan korkean työttömyyden selittämiseen. Tarjontanäkökulmasta on tällöin yleensä oletettu, että Yhdysvaltain työmarkkinoiden parempi joustavuus ja sitä kautta alempi NAIRU on sikäläisen alhaisemman työttömyyden takana. Esimerkiksi Marc Lombard (2000) katsoo kuitenkin, hiukan Galbraithin tapaan argumentoiden, että pääsyy Euroopan työttömyyteen on EU:n jäsenmaiden harjoittama inflaationvastainen talouspolitiikka. EU:n keskimääräinen inflaatio on pudonnut vuoden 1980 13,1 prosentista vuoden 1997 1,9 prosenttiin. Samaan aikaan työttömyys on kasvanut suhteellisen alhaisesta 5,7 prosentista (1980) yli kymmeneen. Inflaation vastaista politiikkaa on siten seurailut työttömyyden kasvu. Voi olla, että eurosclerosis-ilmio on lisännyt pitkäaikaistyöttömyyttä, mutta se ei selitä työttömyyden kasvua. Työttömyys on kasvanut monissa maissa samaan aikaan kun työmarkkinoiden sääntelyä on purettu.

Yhteistä eurooppalaista talouspolitiikkaa on harjoitettu Lombardin mukaan vuodesta 1979, jolloin perustettiin Euroopan valuuttajärjestelmä EMS. Se ja sen keskeinen väline valuuttakurssimekanismi ERM rajoittivat kansallista talouspolitiikkaa niin, että lamaan joutuneet maat eivät enää voineet tukea kysyntää devalvoimalla. Valuutan arvon puolustaminen ja valuuttakurssien sitominen Saksan markkaan johti korkeisiin korkoihin – varsinkin kun Saksan Bundesbank ajoi tiukkaa inflaationvastaista rahapolitiikkaa. Se taas vähensi EMS-maissa investointeja ja suosi säästämistä mieluummin kuin tuotannon laajentumista.

Vaikka inflaationvastainen talouspolitiikka näyttää johtavan työttömyyden kasvuun, tämä ei ole Lombardin mukaan vaikuttanut makrotalouspolitiikkaan EU:ssa. Työttömyyttä on pyritty alentamaan lähinnä puuttamalla työvoiman tarjontaan. Inflaationvastaista ajattelutapaa on perusteltu muun muassa juuri NAIRU-käsitteen avulla. Sama linja on jatkunut myös Maastrichtin sopimukseen liittyvien EMU-kriteerien määrittelyssä. Vaikka al-

haisen inflaation on uskottu johtavan hyvään työllisyyteen ”pitkällä tähtäimellä”, Lombard näyträisi olevan epäilevällä kannalla. Vakaa raha ja korkea korko nostavat säästämistä, mutta eivät takaa, että näin kootut varat investoitaisiin.

Lopuksi

Työttömyysturvan porrastamisen kyky alentaa työttömyyttä näyttäisi siis kaikkea muuta kuin ilmiselvältä. ”Korkean” työttömyysturvan työttömyyttä aiheuttavat mekanismit eivät vaikuta aivan uskottavilta – ei ole vahvaa näyttöä siitä, että työttömyysturva aiheuttaisi Suomessa palkkapaineita, eikä siitä, että kannustinongelmat olisivat Suomessa työttömyyden takana. Korvausten heikentäminen heikentäisi sosiaalista turvallisuutta, mutta ei välttämättä suuresti alentaisi työttömyyttä. Toisaalta NAIRU-kriitikoiden esittämien argumenttien pohjalta voi myös epäillä, että työttömyysturvan porrastaminen onkin osa sellaista talouspolitiikkaa, joka tähtää pikemminkin inflaation kuin työttömyyden torjumiseen. Huomion kiinnittäminen rakenteelliseen työttömyyteen voisi ehkä viitata jopa siihen, että työttömyyden liukuminen kohti NAIRU-rajaa herättäisi jo jonkinlaista huolta – inflaatiopelkoa. Tämä kääntäisi pääkirjoitusten kertomuksen pääläelleen. Valtiovarainministeri Niinistö ei nyt olisikaan radikaali työttömyyden kutistaja vaan pikemminkin konservatiivinen inflaation torjuja, jolle työttömyys olisi sittenkin se pienempi paha. NAIRU-kriitikoiden logiikan mukaan seuraava vaihe olisi jäykkyyksien purkamisen asettaminen kasvun tukemisen edelle tai ainakin sen ehdoksi. Sen mukaan hyvä työllisyys olisi ostettava heikentämällä sosiaaliturvaa.

Toimittajat eivät tietenkään ole ekonomisteja, tiedotustutkijat vielä vähemmän. Tavoitteenani oli arvioida porrastamisesityksestä käytyä keskustelua. Lehtien kanta tuli selvimmin esiin pääkirjoituksissa, ja tutkimistani pääkirjoituksista kuultaa läpi moittiva suhtautuminen porrastusesityksen kritiikoihin. Silti voi sanoa kirjoittelun olleen melko kriittiköntä siinä mielessä, että osapuolten perusteluja ei kovin syvällisesti pohdittu ja asetettu kyseenalaisiksi. Pikemminkin rakennettiin poliittista draamaa. Kiista rakennettiin lisäksi lähinnä ylätasoinstituutioiden valtakamppailuksi. Työttömien asemaa näissä pääkirjoituksissa ei juuri pohdittu, vaikka porrastuksen vastustajien yksi argumentti oli juuri ehdotuksen epäoikeudenmukaisuus. Yksi selitys draaman suoraviivaisuudelle voisi olla siinä, että kriittinen ja draamaa rakentava ote eivät ylipäänsä oikein mahdu samaan tarinaan – hyvän ja pahan vastakkainaset-

telu edellyttää, että hyvä ja paha ovat selvästi erotettavissa toisistaan (vrt. Kantola 1994). Toiseksi selitykseksi olen tässä tarjonnut sitä, että talusteorian ja populaarien mielikuvien yhteen kietominen antaa pääkirjoitusten kertomukselle uskottavuutta ja ehkä tuntuisi oikeuttavan niin kriittisen otteen korvaamisen draamallisella kuin sosiaalisten kysymysten sivuuttamisenkin. Kiinnostavaa on sekin, että yleisönosastokeskustelu näyttäisi ainakin tarkasteltuna aikana olleen Aamulehdessä porrastusehdotusta kohtaan kriittisempää ja jonkin verran runsaampaa kuin Hesarissa, joka myös pääkirjoituksissaan liputti hiukan selvemmin Niinistön puolesta.

*YTM Mika Renvall työskentelee tutkijana
Tampereen yliopistossa tiedotusopin laitoksella.
Sähköposti: mika.renvall@uta.fi.*

Lähteet

- Aho, Simo, Jukka Halme & Jouko Nätti (1999)
Tukityöllistämisen ja työvoimakoulutuksen kohdentuminen ja vaikuttavuus 1990 – 1996.
Työpoliittinen tutkimus 207. Helsinki: Työministeriö.
- Galbraith, James K. (1997)
"Time to ditch the NAIRU". *Journal of Economic Perspectives*. 11(1)
- Helsten Iina & Mika Renvall (1997)
"Inside or Outside Politics? Metaphor and Paradox in Journalism". *Nordicom Review*. 18(2).
- Julkunen, Raija (2000)
"Hyvinvointivaltion näkymä – zombiko?" *Sosiaaliturva* 1/2000
- Kantola, Anu (1994)
"Uutisia isosta Masasta. Kansallista lörpöttelyä Kriisi-Suomessa." *Tiedotustutkimus* 17(4).
- Kiander, Jaakko, Matti Pohjola & Jaakko Pehkonen (1998)
"Työttömyyden alentaminen: mitä pitäisi tehdä?" Teoksessa Pohjola, Matti (1998) toim.: *Suomalainen työttömyys*. Helsinki: Taloustieto.
- Kiander, Jaakko (1998)
"Työmarkkinoiden rakenteet ja joustavuus". Teoksessa Pohjola, Matti (toim.): *Suomalainen työttömyys*. Helsinki: Taloustieto.
- Kiander, Jaakko (1998b)
"Työttömyys, tulonjako ja köyhyys". Teoksessa Pohjola, Matti (toim.): *Suomalainen työttömyys*. Helsinki: Taloustieto.
- Koistinen, Pertti (1999)
Työpolitiikan perusteet. Juva: WSOY
- Lemert, Edwin M. (1951)
Social Pathology. New York: McGraw & Hill.

- Layard, Richard, Stephen Nickell & Richard Jackman (1991)
Unemployment. Macroeconomic performance and the labour market. Oxford: Oxford University Press.
- Lombard, Marc (2000)
"Restrictive Macroeconomic Policies and Unemployment in the European Union". Review of Political Economy. Vol 12(3).
- Pohjola, Matti (toim.) (1998)
Suomalainen työttömyys. Helsinki: Taloustieto.
- Pehkonen, Jaakko (1998)
"Työttömyys: teoreettisia lähtökohtia". Teoksessa Pohjola, Matti (toim.):
Suomalainen työttömyys. Helsinki: Taloustieto.
- Raunio, Kyösti (1995)
Sosiaalipolitiikan lähtökohdat. Helsinki: Gaudeamus.
- Sihto, Matti (1994)
Aktiivinen työvoimapolitiikka. Tampere: Tampere University Press.